

Kovács Géza ünnepi köszöntője a jubileumi hangversenyen:

A DEBRECENI FILHARMONIKUS ZENEKAR 90. ÉVFORDULÓJÁRA

Tisztelt ünneplő és ünnepelt Zenekar,
Ünneplő Közönség!

Egy sikeres művészeti intézmény több évtizedes fennállását ünnepelni mindig öröm. Sok egyéb mellett azért is mert az ilyen ünnepek mindig az emberi kitartás, leleményesség, tehetség, jóba vetett hit győzelmét hirdetik a szűkkeblűség, az érzéketlenség, a haszonelvűség fölött. Így van ez most is, amikor a Debreceni Filharmonikus Zenekar fennállásának 90. évfordulóját ünnepeljük.

Mindannyian ismerjük Kodály Zoltán híres, 1943-ban, vagyis vészterhes időkben megfogalmazott gondolatait: *„A zene lelki táplálék, mely semmi mással nem pótolható. Aki zene nélkül él, lelki vérszegénységben él. A zene a lélek olyan zugaiba világít be, abová más nem jut el.”* Nem kétséges, hogy a zene fontosságát soha nem lehet eléggé hangsúlyozni. Ugyanakkor lássuk be: egy szimfonikus zenekar alapításában rendszerint több az irracionalitás, a szinte megfoghatatlanba vetett hit, mint a józan, rideg tervszerűség.

Nemrég ünnepeltük a mai nevén Nemzeti Filharmonikus Zenekar 90. születésnapját

és ez alkalomból ismét el kellett gondolkodnunk, miféle évek voltak azok, melyekben – többek között – máig sikerrel működő szimfonikus zenekarokat hoztak létre. Nem kell történésznek lennünk ahhoz, hogy megállapítsuk: keserves évek. Magyarország a Világháború egyik legnagyobb veszteseként térdre rogyva, megcsónkítva próbált az új világrendben – nem kis kétségbeeséssel – Európa megbecsült és sikeres országai között felsorakozni. Ekkor akadt egy művelt politikus, aki felmérve, hogy sem aranybányáink, sem tengereink, sem Kárpátokban suhogó fenyveseink nincsenek, arra jutott, hogy van viszont tehetségünk, van európai mércével mérve is magas rendű művésztűnk, vannak okos tekintetű, tudásra vágyó parasztyerekeink és világszerte megbecsült tudásaink, művészeink.

A felismerést tett követte: a korábban belügyminiszteri teendőket ellátó gróf Klebelsberg Kunó meggyőzve a kormányzatot, megsokszorozva az akkori kulturális költségvetését, belekezdett nagy munkájába. E munka nyomán frissen épült tanynasi és falusi iskolák százai, egyben újonnan alapított egyetemek nyitották

meg kapuikat tanulók és diákok tízezrei előtt, hogy az ő tudásuk alapozza meg Magyarország felemelkedését.

Nos, ebben, az oktatásra, a kultúrára, a művészetre az ország felemelkedésének zálogaként tekintő légkörben alakult meg – többek között – a Székesfevárosi Zenekar és a Debreceni Filharmonikus Zenekar is. Tekintsük a civis város e büszkeségének megalakulását is a magyar kulturális história jeles napjának! Ám nézzük, pontosan hogyan is történt?

Gazdag István: Debrecen Város Történeti Kronológiája IX. 1921-25. c. alapvető művében a következők olvashatók e jeles nap körülményeiről:

„1923. április 15.

Református püspökök konferenciája Debrecenben. Révész Kálmán, Németh István, Ravasz László és Baltazár Dezső püspökök találkoztak az új református énekeskönyv megjelentetése ügyében. április 17.

Dr. Zoványi Jenő egyetemi tanár, akit igazgatásért ítélte el az ötös tanács, bevonult a debreceni fogházba 3 bónapos büntetésére letöltésére.

április 26.

Tóth János debreceni detektív bűnözőkkel folytatott tűzharcban életét veszítette.

április 28.

A Debreceni Református Főgimnázium csapata nyeri a kerületi tornaversenyt nagy pontkülönbséggel.

május 7.

A DTE labdarúgócsapata nagyközönség előtt kapott ki a Vasastól 5:1-re.

május 14.

Sikeresen mutatkozott be Debrecenben a Balás Sándor MÁV üzletvezető által szervezett filharmonikus zenekar.

május 31.

Megkezdték az áradásai miatt sok gondot okozó Tóció-árok tisztítását.

Úgy hallom, a Tóció-árok körül ma is akadnak problémák, a DTE utóda azóta is hol veszít, hol nyer, ám a Zenekar azóta is fényesen teljesíti küldetését. Nem szabad elsiklanunk a fölött, hogy ezt a zenekart évtizedeken át a valaha volt legnagyobb és legmegbecsültebb állami vállalat, a MÁV tartotta fenn. Hála és tisztelet azok-

nak a MÁV-vezetőknek, akik fontosnak tartották, hogy a magyar kultúrát itt, Debrecenben e zenekar nagylelkű támogatásával gazdagítsák.

Balás Sándor üzletvezető emlékét nyilván dicsőség övezi Debrecenben. Ám tisztelet illeti azokat a karmestereket, akik pálcája alatt ez az együttes a lelkes kedvtelő együttesből szép lassan minden tekintetben profivá vált. Időrendben *Ábrányi Emil, Pongrácz Zoltán, Rubányi Vilmos, Szabó László, Karolos Trikolidisz, Kollár Imre, Kocsár Balázs és a jelenlegi művészeti vezető Somogyi Tóth Dániel* szerepe kulcsfontosságú volt és az lesz a jövőben is. Ám hiába suhan mégoly szépen a karmesteri pálcá, ha nincs hozzá muzsikus. Márpedig ez a zenekar nagyszerű zenekari művészek odaadó munkája révén vált itthon és külföldön elismert, megbecsült együttesé. Szóljon most és itt köszönet azoknak is, akiknek ritkán jut taps és elismerés, akik nem a hangversenydobogón, hanem irodákban, a színpalak mögött segítik munkájukkal a legszebb művészeti célok megvalósulását és azoknak is, akik

önkormányzati és országos döntéshozóként biztosítják évtizedek óta és a jövőben az együttes méltó működtetését.

Az ünnepi koncert előtt a Bartók Terem előterében nyílt meg az a kis emlékkiállítás, mely e nagyszerű együttes 90 évét tekinti át. Némely, a legelső koncert kapcsán megjelent cikk máig érvényes gondolatot fogalmazott meg. Az egyik szerint a zenekar összhangzása nélkülözötte sok más vidéki műkedvelő társulat hamisságát és pontosságával, ihletettségével vonta magára a hallgatóság figyelmét. A cikk írója reményének ad hangot ezen állapot jövőbeni folyamatosságának. Egy másik cikk arról ír, hogy az újonnan alakult zenekar jövőbeni fennmaradásának egyik legfőbb záloga a közönség lelkes támogatása.

Én sem tudok annál bölcsebbet kívánni, mint a kilenc évtizeddel ezelőtt megjelent cikkek írói.

Isten éltesse sokáig a Debreceni Filharmonikus Zenekart!

„A zene áll a középpontban”

Majd négy évtizede muzsikál a debreceni zenekarban Dr. Szabó János klarinétművész, I. szólamvezető, aki az eltelt évek alatt megkapta az évad zenekari művész címet (1988); a Rubányi-díjat (1998); a Kritikus díjat (2007); a Nívó-díjat (2009), valamint az Artisjus-díjat is (2010).

„1974. szeptember 14-én kerültem a zenekarhoz. Több oka is van annak, hogy éppen itt indult a pályafutásom. Először is, hogy az akkor még a Zeneművészeti Főiskola tagozataként működő, debreceni tanárképzőben végeztem, és a klarinét szólam vezetője, aki tanárom volt, emlékezett rám, így, amikor hely adódott a zenekarban, meghívtak egy próbajátékra. Harmadévesen kezdtem el rendszeresen itt dolgozni. A másik ok, ami talán még fontosabb, mint az első, hogy feleségem, aki akkor még szintén hallgató volt, ugyancsak helyet kapott az együttesben vadászirtósként. Így nem volt kérdéses, hogy itt maradjunk. Kifejezetten szerencsésnek mondhatom magam, hogy egy olyan közegben kezdtem el dolgozni, ahol Charles Dutoit, Martha Argerich, Christoph von Dohnányi, vagy a nagy magyar karmesterek közül Ferencsik János volt a vendé-

günk, de nem is tudom teljesen felsorolni, milyen nagy zenészek, dirigensek fordultak meg itt. Ez olyan indíttatást adott a pályámnak, ami a későbbiekben is meghatározó volt. Azért is maradtam itt Debrecenben, mert tanítbattam is a főiskolán, ami később az egyetem zeneművészeti karává nőtte ki magát. Itt azóta is tanszékvezető főiskolai tanárként tevékenykedem. Nagyon sok emlékezetes pillanat volt a filharmonikus zenekarban töltött évtizedek alatt, amelyekre szívésen gondolok vissza. Különösen nagy élmény marad számomra Honegger: Jeanne d'Arc a máglyán című oratóriuma, amit hatalmas előadói apparátussal, Erdélyi Miklós vezényletével játszottunk. Májig nagy bátással van rám ez a zenemű, és az az előadás sokszor eszembe jut. Szerencsére, nagyon sok ilyen élményem volt a zenekarban. Örülök, hogy egy ilyen közegbe csöppentem bele a pályám elején, ma nem szeretnék fiatal zenész lenni... Ebben persze nagyon sok mindennek szerepe van, ami nem feltétlenül csak a zenével kapcsolatos. Változott a zenei közélet, a zenepolitika, de maga a kor is lényegesen más, amiben most élünk. Felgyorsult minden, nincs idő megállni, beszélgetni, az intimitás, a személyesség kikerült a mindennapokból, mobiltelefonon vagy interneten

érintkezőnk, nagyon átalakult a világ. Valószínűleg kissé maradi vagyok, mert én nem kedvelem ezt a világot, és bízom abban, hogy valahogy majd visszarendeződik, és újra teret nyernek a belső tartalmak. Egy zenekar persze olyan közeget nyújt, ami sehol máshol nem adódik. Az összességéből, a zene közös megéléséből rengeteg érdekes, sokszor humoros szituáció keletkezik, ez máshol nem fordulhat elő, csak egy ilyen közösségben, ahol huzamosabb ideig vagyunk együtt, jó sokan, akiknek mindig a zene áll a középpontban. Az is biztos, hogy ezt csak így lehet művelni, aki zenész, azt kizárólag a zene szeretete hajítja, és nem a pénz, hiszen nem vagyunk megfizetve. Számunkra a zenében megjelenő önkifejezés a legfontosabb, és ez kortól is független. Nyilván befolyásolhatja ezt megbecsültség, pszichés állapot, egy-egy személy, de ez a hozzáállás, azt hiszem, örök. Szerintem zenésznek lenni mindenbol egyforma, kis különbségek persze vannak. Ami különbséget tesz a zenekarok között, az csak a műsorrend. Debrecenben az mindenképpen sajátosság, hogy a Kodály Kórusal alkotunk egy intézményt, így sok olyan művet is előadunk, amelyhez énekkar szükséges. Ez egyedi lehetőséget ad arra például, hogy gyakrabban szólaltassunk meg oratóriumokat. Egy-egy vezető karmester személye is meghatározó lehet a zenekarok életében, de abhoz, hogy ez meglátszódjon, hosszabb idő kell.”

„Itt képzelem el a jövőmet”

Halmi Ágnes csellóművész Debrecenben végezte a zenei tanulmányait, a Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskolában, majd a Debreceni Egyetem Zeneművészeti Karának lett a hallgatója. Végzősként jött próbajátékra a Kodály Filharmonikusokhoz, és elnyerte az állást.

„Már tanulóként is szerepeltem néhány alkalommal a zenekarral, és immár három esztendője az együttes tagja vagyok. Jó bangulatban kezdtem itt a munkát, mindenki kedves volt, segítőkész, hamar befogadott a szólalom és az egész együttes. A zenekari munkához nem könnyű hozzászokni, hiszen délelőtt és este vannak a próbák, ezt a ritmust, a koncentrációt nehéz kialakítani. Hiszen ez nem napi nyolcórás igénybevételt jelent, hanem szinte folyamatos felkészülést és figyelmet, mára azonban már hozzászokott a szervezetem. A debreceni zenekar megállja a helyét nemcsak a vidéki együttesek között, hanem a fővárosiakkal szemben is. Színvonalasnak tartom az itt folyó munkát, egy-egy koncert szerintem kiemelkedő volt az elmúlt években. Szeretek együtt dolgozni Kollár Imrével vagy Bényi Tiborral, akitől – lévén, hogy csellista is – úgy érzem, sokat tanultam. Szerintem a vonósokat fantasztikusan fejlesztette, építette szakmailag a kamarazenekari sorozatban. Várdai István, Baráti Kristóf szintén megfordult itt, velük szintén inspiráló volt a közös munka. Az elmúlt évadban pedig nagyszerű találkozást jelentett Helmuth Rilling, illetve Kobayashi Ken-IChiro, szerencsés vagyok, hogy ilyen dirigensekkel dolgozhattam. Örülök annak is, hogy a zenekar a Csokonai Színházban is játszik, érdekes, hogy életem első operája A halott város volt, ami kimondhatatlanul nehéz. Ezek után már minden könnyűnek tűnik. . .

„Mindenevő” vagyok, tehát szeretek többféle műfajt játszani, így örülök annak, hogy operatben is közreműködünk, a filmzenés koncerteket is jó kezdeményezésnek tartom, akárcsak azt, hogy az ifjúsági hangversenyek egyre fajsúlyosabbak. Fontosak számomra az oratorikus előadások, ezeket a koncerteket egyébként a közönség is szereti. Szerintem jó irányba halad most a zenekar, változatos a műsor, sokféle fellépésünk van, és történt egyfajta nyitás is a népszerűbb muzsika irányába. Ez is fontos, hiszen ma az emberek talán kevésbé fogékonyak a komolyzenére, kellene olyan hangversenyek (mint például a filmzenés), amelyek a szélesebb közönség számára is vonzóak. Természetesen én a klasszikus zene „pártján” állok, de muszáj kitalálni újdonságokat, elkerülhetetlen, hogy megpróbáljuk a megszokottól eltérően is megszólítani az embereket. Remélem, a következő években még több ilyen nyitás lesz, abogyan azt láthatjuk más országokban, Kínában vagy Amerikában is. Úgy gondolom, elégedett lehetek debreceni zenészként, és mivel a völegényem is a zenekar tagja, itt képzelem el a jövőmet. Egyetlen árnyoldala a vidéki zenészetnek, hogy anyagilag nagyon nehéz, de bízom abban, hogy előbb-utóbb javulnak majd a pénzügyi kondíciók is. De a szakmai vágyaimat maximálisan kielégíti az itteni munka.”

Vasutas együttesből Kodály Filharmonikusok

A filharmonikus zenekar megalakítása Balás Károly debreceni MÁV üzletigazgató nevéhez köthető. 1923-ban Balás a vasutasságra alapozva hozta létre a város filharmonikus zenekarát, ennek utódja a ma is létező zenekar. Ennek az évek februárjában történt az alapító értekezlet, és március 15-én lépett az együttes először a publikum elé a MÁV műhelyi hazafias márciusi ünnepélyen. Önálló hangversenyen először május 13-án mutatkoztak be a MÁV műhely dísztermében. A korabeli sajtótudósítások szerint az első koncert zsúfolásig telt nézőtér és nagy siker mellett zajlott, volt olyan kritikus, aki azt emelte ki, hogy a zenekar máris felveszi a versenyt a fővárosi orkeszterekkel.

A harmincas évek első felében már Zathureczky Ede, a kor neves hegedűművésze, és Fischer Annie is vendégszerepelt a debreceni zenekar koncertjein.

1934 és '44 között több karmester is megfordult az együttes háza táján (Zsolt Nándor, Sauerwald Géza, Szabó Emil és Csenki Imre). Ebben az időszakban a zenekar 70 tagot számlált, és évadonként úgy 300 bérlője volt a hangversenyeknek.

A háborús évek megtépázták a zenekart, nehezen indult újra a zenei élet, de az együttes '45 végétől már koncertezett. Tözsér József szervezte újjá és vezényelte ebben az időszakban a zenekart. 1947-ben gyakran szerepeltek a Magyar Rádióban, ami népszerűséget hozott a debreceni zenészeknek. 1948-tól Pongrácz Zoltán irányította a zenekart. Ugyanebben az évben kezdi el szervezni az operatársulatot Rubányi Vilmos karnagy és Versényi Ida rendező. A következő évek megérelték a professzionális zenekar létrehozásának igényét, amely egyúttal a Csokonai Színház zenekari munkáit is elláthatja. Ez 1952-ben be is következett, és február 23-án az immár hatvan taggal rendelkező, főhivatású zenekar mutatkozhatott be az Arany Bika nagytermében, Rubányi Vilmos vezényletével, az esemény egyúttal új fejezetet nyitott a filharmonikusok életében.

Az ötvenes években a zenekar végigküszködte a hivatásossá válás nehézségeit. 1958-ra azonban a város zenei élete is gazdagabbá vált, gyarapodott a közönség, színesebb lett a paletta, köszönhetően a Kodály Kórus sikereinek is, a zenekar pedig komoly vetélytársává vált a budapesti nagy zenekaroknak.

1960-ban például 611 bérletet adtak el, és az ifjúsági hangverseny sorozatra is 500 bérletet váltottak a koncertlátogatók. '61/'62-ben 10 nagyzenekari, 8 kamarahangversenyt adtak, vezényelte az együttest például Carlo Zecchi, Mravinszkij, Ferencsik János, a bérlők száma 700-ra, az ifjúsági koncertbérlők száma pedig 1000-re emelke-

dett. Az évtized végére valóban nagy ívű fejlődés ment keresztül az együttes, ezt jelezte az is, hogy egyre többször hívták külföldre.

'71-ben lezárult a Rubányi-korszak, a következő húsz évet Szabó László neve fémjelzi. Az új vezető karmester rögtön szembesülhetett egy új problémával: ekkoriban nem volt utánpótlása a zenekarnak, a fiatal zenészek inkább a fővárosban kerestek munkát. A hiányosságokat néhány év alatt sikerült pótolni. A hivatásossá válás 25. jubileumát '77-ben Kocsár Miklósnak erre az alkalomra ajánlott művével, Csajkovszkij b-moll zongoraversenyével és Sosztakovics VI. szimfóniájával ünnepelték.

A következő évtizedek stabilizálták a zenekar helyzetét, ám a rendszerváltás új kihívást hozott: a tulajdonosváltást. A „piacosított” MÁV már nem vállalta a zenekar fenntartását, a debreceni önkormányzat viszont – felismerve az együttes vezető szerepét a régió kulturális életében – átvette az orkesztert, amely így, 1990. február 1-jétől, mint Debreceni Filharmonikus Zenekar létezett tovább.

1991-ben (amikor Lengyel György lett a Csokonai Színház igazgatója) a teátrum már nem kívánt együttműködni a zenekarral, ekkor Szabó László távozott, és a zenekar vezetésére Karolos Trikolidist, a világhírű görög karmestert kérték fel.

93-ban anyagi értelemben is gyarapodott a zenekar, 16 új státus létesült és az önkormányzat jóvoltából új hangszereket is vásárolhattak. '94-ben (a nemrégiben elhunyt) Kovács János lett az együttes igazgatója. Trikolidis hároméves szerződése lejártával távozott, és helyét Kollár Imre vette át.

Trikolidis és Kollár munkássága nyomán sokoldalú és pezsgő szimfonikus zenei élet bontakozott ki Debrecenben.

2002-ig Kovács János volt a zenekar igazgatója, 1994-2005-ig Kollár Imre a művészeti vezető, aki még 2008-ig első karmesterként továbbra is szerepet játszott a zenekar életében. Az igazgatói posztot 2002-2004-ig Bencz László töltötte be. 2005-ben már Kocsár Balázs igazgató és művészeti vezető is volt egy személyben, s intézményesen ekkor vonták össze a Kodály Kórust, valamint a filharmonikusokat. Kocsár Balázs 2011-ig művészeti vezetője maradt a zenekarnak, míg az igazgatói posztot Herboly Domokos töltötte be, 2006 és 2010 között. 2011 májusa óta Somogyi-Tóth Dániel az igazgató-művészeti vezető, egyben a Kodály Filharmonikusok új arculatának létrehozója, aki a két együttest összefogó intézmény, a Kodály Filharmonia élén Debrecen város teljes komolyzenei életének összefogását, fejlesztését vállalta.